

DAGENS FRÅGOR

Storpolitiska resor

Statsminister Erlander älskar att resa. Så gör också stora delar av svenska folket, som i strömmar lämnat sitt snöhöljda fädernesland för att njuta solsken och mild luft på Kanarieöarna. Folk i allmänhet väljer sina resmål efter vad de har råd att betala och för att söka sitt nöje. För statsministern är däremot resorna en plikt, och när vi säger att han älskar att resa, utsåges därmed endast att han älskar att göra sin plikt.

En sådan pliktuppfyllande färd företog statsministern nyligen till Egypten, åtföljd av hustru Aina och av höga tjänstemän i utrikesdepartementet. Slumpen ville, att resan krävde ett lika antal dagar som skolornas vinterlov, vilket skulle göra det lättare för fru Erlander att stå vid sin makes sida under den ansvars-tyngda veckan. Men det blev inte så. En annan slump ville, att medan tiden för storpolitiska resor inte utan vidare låter sig flytta, hade tiden för sagda vinterlov förändrats av de politiskt okunniga skolmyndigheterna i Stockholm. De kan vänta sig en allvarlig reprimand.

En ytlig bedömare skulle efteråt kunna fråga, om det verkligen föreligger något resultat av statsministerns samtal med Egyptens president. Samme ytlige bedömare skulle kanske rentav vilja påstå, att resan till Egypti land snarare bör anses vara statsministerns alldeles legitima extraknäck, eftersom det är svårt att med hänsyn

till hans ämbete skaffa honom någon annan. Och utan extraknäck kan höga herrar inte alltid förmås att sitta kvar. Men en sådan jämmerlig bedömning bör förkastas. Den egyptiska resan har haft två högst väsentliga verkningar.

För det första sammanföll den med Nkrumahs resa till Peking. Sistnämnde diktator är känd för att vara en alldeles ovanligt osympatisk person, och hemmavarande generaler och politiker tog tillfället i akt, när han var utomlands, att avsätta honom. Statsminister Erlander är däremot bekant för att i alla avseenden vara Nkrumahs motsats och är alltså en högst sympatisk person. Men kände inte också han en liten ilning längs ryggen, en sval vindpust över den heta öken-sanden? Visste han egentligen vad överbefälhavaren, general Rapp, tänkte därhemma? Risker var liten, att statsministern inte skulle få återkomma till ett älskat fosterland, och fru Aina var, med rådande brist på matematiklärare, alltid välkommen tillbaka till Södra flickläroverket. Men ändå torde ilningen ha haft sin verkan, och slaven på triumfvagnen hade gjort sin plikt. Statsminister Erlander fick tack vare sin resa en påminnelse om att han är, givetvis inte en vanlig, men dock en människa.

Den andra goda följd som denna storpolitiska resa hade, var att statsministern fick bota sin snuva. Det hade länge varit omtalat bland de initierade, att han varit snuvig och känt

sig förkyld. I det varmare klimatet blev han lyckligtvis bättre.

Samma dag som statsministern återvände, avreste utrikesminister Nilsson till Israel. Han åtföljdes av hustru Vera och av höga tjänstemän i utrikesdepartementet. Den djupa politiska innebörden av denna resa är så uppenbar, att den knappast ens behöver påpekas. Den ene reste till Egypten, den andre till Israel. Balansen är fullständig och beundransvärd. Möjligen kunde man tro att just för balansens skull borde dessa båda resor ha företagits under samma skollovsvecka. Men faran för oss hemmavarande hade varit för stor. Vårt lands två oersättliga stöd hade samtidigt varit borta ifrån oss. Frestelsen kunde ha blivit någon övermäktig. Det är fortfarande osannolikt, att denne någon skulle varit en av våra väldisciplinerade och tåliga generaler. Men ger inte redan ordet *resor* en association till — kommunikationsdepartementet?

Finlands val

I en på sin tid uppmärksamrad redaktionell artikel i slutet av 1964 ställde Sv.T. frågan: vart går Finland? Vi kritiserade starkt president Kekkonen och centerpartiets följsamhet gentemot Moskva och framhöll det oerhörda i att Simonen och hans utbrytareparti, det lilla Socialdemokratiske förbundet öppet — och sannolikt ännu mera i det fördolda — fick stöd från Moskva. Förhoppningarna om att rädda Finlands demokrati, betonade vi, gick främst till en självständig socialdemokrati, som i samarbete med de borgerliga partierna skulle kunna tvinga Kekkonen och centerpartiet till eftergifter.

Riksdagsvalet i Finland den 20 och 21 mars blev ett jordskred till socialdemokratiens förmån. Även den socialdemokratiske oppositionen, simo-

niterna, kunde inregistrera stora framgångar, och Småbrukarpartiet blev med ett mandat åter representerat i riksdagen. De borgerliga partierna samt folkdemokraterna fick samtliga vidkännas svåra bakslag. Den relativt sett största motgången drabbade Liberala folkpartiet, som kom till stånd hösten 1965 efter en sammanslagning av Finska folkpartiet och den lilla gruppen De frisinnades förbund. Partiet förlorade nu nära hälften av sin riksdagsrepresentation — ordet "liberal" har en dålig klang i vårt östra broderland. Samlingspartiet, den finska högern, har uppenbarligen gått för långt i sina strävanden att vara Kekkonen och centerpartiet till lags; nära en fjärdedel av partiets mandat gick förlorade. Man vill hoppas, att det inträffade ger den unga partiledningen under Juhani Rihniemi ökade möjligheter att frigöra sig från gammal surdeg inom partiet. Centerpartiet misslyckades trots stora ansträngningar att bryta igenom "storstadsvalen". I Helsingfors blev stödet ringa. Resultatet av valet blev i jämförelse med riksdagsvalet 1962 följande:

Soc.dem	55 (+ 17)
Centerpartiet	49 (— 4)
Folkdemokraterna	41 (— 6)
Samlingspartiet	26 (— 6)
Sv. folkpartiet	12 (— 2)
Liberala folkpartiet	9 (— 5)
Soc.dem. förbundet	7 (+ 5)
Småbrukarpartiet	1 (+ 1)

Glädjande var valets markanta anti-Kekkonenkaraktär. De personer, som starkast kritiserat det politiska systemet har över hela linjen gått segrande ur personvalet. Den mot folkdemokraterna och Moskva hårde och oförsonlige socialdemokratiske partisekreteraren Kaarlo Pitsinki fick det högsta personliga röstetalet bland socialdemokraterna, medan den gamle veteranen Väinö Leskinen, som svart-

listats i Moskva, men denna gång talade för samverkan mellan socialdemokrater och kommunister, endast fick bortemot en tredjedel så många röster som Pitsinki. Inom Svenska folkpartiet kunde högerfraktionen inregistrera stora framgångar. Valet blev i hög grad en personlig seger för Georg Ehrnroth, som är en av Kekkonenlinjens hårdaste kritiker. I Helsingfors slog också en annan högerman, Ingvar Melin, ut "centermannen" justitieminister Söderhielm, och i Nyland erövrade mot förmodan med ett högt röstetal högermannen Victor Procopé en plats i riksdagen.

Socialdemokraterna har hittills varit bannlysta ur regeringen från Moskva. Valutgången tyder på, att den finländska opinionen i stor utsträckning har frigjort sig från känslan av utrikespolitiskt beroende av Sovjet. Skulle man på sovjetrysk sida försöka att sätta käppar i hjulet för en annars självklar socialdemokratisk regeringsledning, torde man kunna vänta en kraftig reaktion inte bara i Finland utan i hela Norden. Valet i Finland kan tydas som en utveckling mot något nytt: ökad utrikespolitisk självständighet samt reformer i syfte att påskynda Finlands industrialisering.

Det österrikiska valet

Den 6 mars valde österrikarna ett nytt nationalråd, den direkt av folket valda andra kammaren i parlamentet, som ifråga om politisk betydelse vida överstiger den av lantdagarna utsedda första kammaren. Som bekant har politiken i Österrike sedan grundandet av den andra republiken 1945 så gott som fullständigt dominerats av de två stora partierna: Österrikiska folkpartiet (ÖVP), ett kristligt-konservativt men inte klerikalt parti, och det socialdemokratiska partiet (SPÖ). I det föregående valet — val skall äga rum

vart fjärde år men sker mestadels tidigare — erhöll österrikiska folkpartiet 81 och socialdemokraterna 76 av de sammanlagt 165 mandaten. Resultatet av årets val blev, att socialdemokraterna fick 74 mandat (—2), folkpartiet 85 (+4) och frihetspartiet, det enda hittillsvarande »oppositionspartiet» 6 (—2). ÖVP har alltså nu en absolut majoritet i nationalrådet.

I den nyss avslutade valkampen strävade socialdemokraterna med stor frenesi efter att bli det största partiet, ett mål som de aldrig har kunnat uppnå sedan den första republikens första dagar 1918. Socialdemokraternas ordförande, vicekansler Bruno Pittermann var inte beredd att låta sig nöja med att åter bli vicekansler utan ville till varje pris uppnå posten som förbundskansler. Utan protester och utan att betona den grundläggande skillnaden mellan SPÖ och kommunisterna lät han därför dessa i 24 av landets 25 valkretsar uppmana sina anhängare att rösta på socialdemokraterna. Endast i en valkrets, en arbetardominerad stadsdel i nordöstra Wien, ställde kommunisterna upp med egna listor. Om alla kommunistiska väljare hade följt sin partilednings uppmaning, skulle det ha inneburit ett socialdemokratiskt tillskott av omkring 110.000 röster till de 1.960.000, som de erövrade i valet 1962. Såvitt man nu efter den avslutade valkampanjen kan bedöma har emellertid socialdemokraterna förlorat en stor del av sina tidigare röster just på grund av kommunisternas åtgärd, som föranledde motståndarna att tala om en hotande »folkfront». Det har visat sig, att det österrikiska folket mera än något annat avskyr en regim under medverkan av kommunisterna.

Resultatet blev inte bara, att kommunisterna, som till följd av ett ständigt sviktande väljarunderlag ej varit representerade i nationalrådet sedan

1956, inte heller i den enda valkrets där de ställde upp lyckades erövra något mandat. Trots den kommunistiska valparollen om stöd till socialdemokraterna kunde dessa hålla sina ställningar endast i 7 valkretsar.

Huvudvillkoret för att få delta i en ny regeringsbildning består i att socialdemokraterna böjer sig för österrikiska folkpartiets fasta krav på att en ny överenskommelse icke som tidigare var fallet skall innehålla någon vetomöjlighet för ett parti. Med stor sannolikhet kan det antas, att socialdemokraterna antar detta villkor. Ty om inte, måste de räkna med att ytterligare försvagas. Bland ungdomen råder nämligen en ganska tydlig tendens att föredra folkpartiet framför socialdemokraterna. Detta är fallet även i det »röda Wien».

Det är mycket sannolikt, att det nu blir möjligt att uppnå en lösning på det problem, som bostadshyrorna utgör. Dessa är i de hus, som fanns redan 1917, alltjämt bundna i de belopp som då betalades, ett exempel ännu värre än det svenska på hyresregleringars vådor. Socialdemokraterna har emellertid hittills icke beslutat förmåls att gå med på den absolut nödvändiga reformen av hyreslagstiftningen. Ett annat exempel, där också en lösning avtecknar sig, utgör frågan om en ekonomisk integration med EEC i stället för EFTA. SPÖ:s radikala flygel kring Pittermann har ställt sig avvisande till en överenskommelse med EEC, varvid antityska känslöstämningar spelat in. Nu försiggår emellertid det österrikiska handelsutbytet till omkring 50 % med EEC-länderna. Hänsyn till detta förhållande kan nu väntas spela en avgörande roll.

Det är dock ännu för tidigt att göra en närmare analys av de förändringar, som valresultatet kan komma att leda till.

Sukarno och generalerna

Den balansgång, som president Sukarno skickligt gått mellan olika politiska intressen i Indonesien, fortsätter alltjämt — åtminstone när detta skrives.

Den senaste krisen i Indonesien har som bekant till bakgrund ett misslyckat kuppöversök i oktober förra året, då en kommunistgrupp sökte övertaga makten i Djakarta. På sina håll misstänkte man, att president Sukarno var välvilligt medveten om vad som försiggick. Om kuppen lyckats och om dess ledare inte gripit efter för mycket, skulle Sukarno ha kunnat sitta kvar vid makten, med möjlighet att utnyttja sin position till nya krav på understöd från Sovjetunionen och från Kina. Beklagligtvis för Sukarno gick kuppmännen för långt och lät mörda ett antal generaler, vilket gav armén tillfälle att gripa in. Hämnden blev grundlig. Närmare 90.000 kommunister uppges ha blivit avrättade, och kanske är antalet större.

För en månad sedan fann Sukarno, att vågskålen vägde över för mycket till förmån för de antikommunistiska elementen. I den nya regering, som han bildade den 21 februari, fanns ingen plats för försvarsminister Nasution, som lett arméns motstånd mot kommunisterna, medan utrikesminister Subandrio, ansedd som kinesernas vän, fick stanna kvar. De studentdemonstrationer, som under veckor i mars gjort ordningen i Djakarta till en parodi, var riktade mot den sistnämnde. Medan polis och militär trankilt såg på, fick ungdomarna bryta sig in i bland annat utrikesdepartementet och bränna papper och förstöra inredningen. Att amerikanska ambassaden i förbifarten angreps var mera en rutinåtgärd.

Genom att tillåta, och trots order från presidenten underlåtit att stoppa

sådana pöbelupplopp visade generalerna för Sukarno att han måste gå ytterligare några steg tillbaka, om inte Indonesien skulle råka i rent kaos. Arméchefen general Suharto övertog regeringen »i Sukarnos namn». Den sistnämnde blev alltså inte avsatt som president.

Själv har Sukarno förklarat att han, som hittills, är ansvarig för regeringen inför Gud och parlamentet. Innebörden av detta uttalande är inte så lätt att klarlägga. Ansvarigheten inför Gud är något som han måste reda upp enskilt i sin kammare, men inför parlamentet har han hittills aldrig erkänt något ansvar. Tvärtom, han har enligt egen utsago regerat enligt formeln »progressiv demokrati», vilket betytt en tämligen mild enmansdiktatur med regeringsmedlemmarna som rådgivare och parlamentet som en ren fasad. Regeringens sammansättning har han alltid bestämt själv. Striden med generalerna gäller formellt om dessa skall få ett medinflytande eller ej, när nya rådgivare tillsätts. I sak gäller det naturligtvis att se till, att dessa inte blir kommunistanhängare.

Just nu har alltså arméchefen ryckt fram vid presidentens sida. Och frågan är om Sukarno kan ha nya strängar på sin båge och komma tillbaka till full makt eller om det nu är definitivt slut med hans verkliga inflytande.

Ny form för avtalsförhandlingar

Det svenska systemet för avtalsförhandlingar mellan arbetsmarknadens parter har nu fungerat — och fungerat väl — i snart tre decennier. Internationellt har det utgjort en förebild, oftast en ouppnåelig sådan, och årets strandade förhandlingar med åtföljande dubbelsidigt konflikthot väckte stor uppmärksamhet i världspressen. Och ändå kan det inte sägas att utvecklingen var helt oväntad.

Redan de närmast föregående lönerörelserna gav antydningar om att den traditionella förhandlingsordningen var på väg att bli föråldrad. Utgångsbuden har tenderat att allt mer avlägsna sig från varandra och var nu senast uppenbart orimliga. Löneglidningen, som åtminstone till namnet var okänd när förhandlingsordningen en gång i tiden spikades, har allt mer kommit att komplicera uppgörelserna samtidigt som den för stora grupper har gjort avtalsresultatet mindre utslagsgivande för den reella löneutvecklingen. Skiljaktigheterna i löneglidning inom olika avtalsområden har skapat löneklyftor, vars överbrygande ställt båda förhandlingsparterna inför svårbemästrade interna solidaritetsproblem.

Utrymmet för lönehöjningar är givetvis alltid begränsat, och det är uppenbart att de i ett full-sysselsättningssambände inte utan penningvärdeförsämrande effekt kan stiga snabbare än produktiviteten. Naturligtvis är arbetstagarsidan medveten om detta och brukar också sträva efter att i slutskedet ta sin del av ansvaret för den samhällsekonomiska stabiliteten. Ramen har dock genomgående sprängts av den på avtalet följande löneglidningen. En slutsats måste bli att det är orimligt att i framtidens löneförhandlingar endast ta hänsyn till den löneglidning som inträffat under den förflutna perioden, eller snarare den som *inte* inträffat för vissa grupper. Redan från början måste den kommande periodens löneglidning på ett eller annat sätt anteciperas och impliceras.

En annan förutsättning för att löneutvecklingen inte redan på förhandlingsstadiet skall springa ifrån produktivitetens utvecklingen är att man i samma omgång fastställer principerna och utrymmet för hela det lönepolitiska fältet. De klart inflationis-

tiska lönebudet i öppningsskedena torde kunna härledas till en i och för sig naturlig strävan från LO-håll att sno åt sig en så stor del av kakan som möjligt. Även om man är medveten om att en del av den nominella lönehöjningen äts upp av de därav framkallade prisstegringarna vinner man ju på affären, så länge man är den mest inflationsdrivande löntagarparten. Tjänstemännen å andra sidan finner det naturligt att lägga LO:s resultat till grund för sina lönekrav och därutöver kräva kompensation för eftersläpning på grund av utebliven eller svag löneglidning. Kommer så därtill att tjänstemännen traditionellt lagt relativt stor vikt vid trygghetsfrågorna i sina förhandlingar, medan LO överlätit den sidan av saken åt sina lagstiftande bröder i det socialdemokratiska partiet. När sådana reformer genomförts har det varit naturligt för tjänstemännen att lönevägen söka kompensation för de tidigare förhandlingsansträngningarna. Om de centrala förhandlingarna redan från början samordnades, skulle det latent inflationshotet lättare kunna bemästras.

Kanske årets hårda lönestrid i varje fall kan ha det goda med sig att man på allvar börjar diskutera en ny förhandlingsordning. Att SAF och LO ömsesidigt måste göra eftergifter och nå en uppgörelse i närheten av vad som medges av produktivitet utvecklingen har väl stått klart redan från början. Ett sådant resultat innebär ett i samhällsintressets namn väsentligt avsteg från LO:s utgångsbud, samtidigt som arbetsgivarna pressats långt utöver sin tidigaste ståndpunkt. Det torde i ett sådant läge vara svårt för tjänstemännen att med framgång hävda krav på lönestegringar i närheten av de bud som hittills förts fram, hur berättigade de än kan vara. Med i stort sett likartade slutuppgö-

relser för de båda stora löntagarkategorierna har man kommit ett steg närmare en framtida samordning.

Årets kärva förhandlingsklimat har på vissa håll fött tankar om direkta statliga ingripanden. En sådan utveckling vore olustig. Staten har sitt givna ansvar för och intresse av arbetsfredens bevarande. Emellertid torde utvecklingen mot mera kapitalkrävande industrier och en högre allmän levnadsstandard göra både arbetstagar- och arbetsgivarparten mera obenägen att verkligen ta en konflikt. Från båda håll får konflikthotet allt mer karaktären av avskräcknings- och vedergällningsvapen. Statens ansvar i sammanhanget ligger i stället på det samhällsekonomiska planet. Förhandlingsparterna har rätt att kräva besked om hur stor del av utrymmet, som kommer att tas i anspråk av det offentliga. De skall också kunna lita på att under löpande avtalsperiod ingen opåräknad ökning av den offentliga sektorn äger rum.

Kommunal parlamentarism

Riksdagen har beslutat att begära en utredning om införande av parlamentarisk styrelse i våra kommuner. Det var emellertid icke något enhälligt beslut, utan mot socialdemokratien stod med vissa undantag ett borgerligt block. Det är nog gott och väl, att man inom den borgerliga oppositionen demonstrerar sin enighet. Frågan är dock, om det var nödvändigt eller ens önskvärt i detta sammanhang.

Det är uppenbart, att kommunalstyrelsens former har förändrats avsevärt sedan kommunreformen 1952. Till detta kommer den nu pågående omvandlingen till verkliga storkommuner. Om det inte bara vore möjligt, utan dessutom vore naturligt med ett kommunalt samregerande i våra små kommuner, följer därav inte att för-

hållandet automatiskt skulle vara det-samma också i storkommunerna. Kommunerna har fått väsentligt ökade uppgifter, beslut med vittgående konsekvenser fattas av de beslutande organen i kommunerna. Om emellertid de vidtagna åtgärderna skulle visa sig vara felaktiga är det många gånger svårt att veta vem man skall utkräva ansvar av. Är det majoritetspartiet eller majoritetsblocket, som skall lastas? Ja, självfallet, under förutsättning att det varit fråga om en bestämd opposition, som manifesterats på ett eller annat sätt. Men många gånger förekommer ingen egentlig opposition. Minoriteten »binds upp» på ett tidigt stadium av majoriteten. För många kommunalpolitiker känns det uppenbarligen rätt skönt att få komma med på ett hörn av maktutövningen, även om deras egna ord av politiska styrkeskäl inte väger särskilt tungt i sammanhanget. Samregerandet kan ha sina fördelar, men det kan också ha sina nackdelar. I en ledare i förra numret av Sv. T. ifrågasattes, om inte samregerandet på det kommunala planet borde bringas att upphöra, så att inte endast en effektiv kommunregering men också en effektiv kommunal opposition kommer till stånd.

Vi förutsatte emellertid, att den kommunala parlamentarismen endast utgjorde en del av hela det problemkomplex, som kommunaldemokratien innebär. Vi frågade också, om det inte förvandla landstingen till verkliga »landsdelsriksdagar», vilka övertog en del av statens arbetsuppgifter. Vidare kunde vi också tänka oss en överflyttning av vissa uppgifter från primärkommunerna till landstingen, men också att primärkommunernas ställning skulle kunna stärkas genom att de i större utsträckning frigjordes från de reglerade förvaltningsuppgif-

terna. Genom att inom kommunerna inrätta stadsdels- eller sockenråd med vissa befogenheter skulle den lokala självstyrelsen åter kunna fördjupas. Ett kommunalt folkomröstningsinstitut skulle också kunna ha sin plats att fylla i sammanhanget. Allt detta är frågor, som verkligen förtjänar en allsidig belysning i en parlamentarisk utredning. Den kommunala parlamentarismen är endast ett av delproblemen.

Det är ju emellertid möjligt att en utredning om den kommunala parlamentarismen skulle tvingas att ta ställning till åtminstone en del av de nämnda problemen. Under alla omständigheter måste det betraktas som ett »fall framåt» för utvecklingen av demokratien i våra kommuner, att samregerandet blir föremål för utredning.

Argumentationen från den borgerliga sidan gick i huvudsak ut på, att om en kommunal parlamentarism kommer till stånd, blir oppositionen totalt utan inflytande. Att den blir utan inflytande på besluten, är rimligt; det är den ju för övrigt i realiteten redan i dag, om klara majoritets- respektive minoritetsförhållanden föreligger. Men detta kan ju endast ge oppositionen en chans att bygga upp ett konstruktivt alternativ. Rimligtvis måste man väl tänka sig, att kommunal parlamentarism skulle innebära, att oppositionen inte blev representerad i drätselkammare och kommunalnämnder. Däremot finns det ju ingenting, som säger, att detta skulle bli fallet med övriga nämnder och styrelser — tvärtom kan det sägas, att representationen i dessa givetvis bör vara analog med den i riksdagsutskottet, dvs. proportionell som nu.

Ytterligare en reflexion skall göras. Man kan inte undgå att få en känsla av att den borgerliga oppositionens talesmän i riksdagen i andanom såg

borgerligheten försatt i en minoritetsställning även i kommunerna. Detta är en helt opåkallad defaitism. I själva verket är ju förhållandet det, att vi har socialdemokratisk majoritet i ungefär hälften av kommunerna i landet och borgerlig majoritet i den andra hälften. Sedan är det en helt annan sak, att en konsekvent genomförd kommunal parlamentarism kanske på en hel del håll skulle tvinga de borgerliga partierna att än mera effektivisera sitt samarbete. Det priset kan saken vara väl värd!

Riksdagens ombudsmän

1965 års riksdag upphävde genom att konfirmera ett av 1964 års riksdag fattat beslut den skillnad, som i grundlagen tidigare hade rått mellan justitieombudsmannen och militieombudsmannen. I fortsättningen skall enligt grundlagen riksdagen utse *minst två ombudsmän* att fungera i enlighet med grundlagen och den av riksdagen för dem antagna instruktionen. Den nya grundlagsändringen medger större flexibilitet än vad som tidigare var möjlig. Ingenting sägs längre om justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, och det står riksdagen fritt att besluta om en utökning av antalet ombudsmän.

1957 genomfördes en reform av ombudsmannainstitutionen, som innebar en utvidgning av verksamhetsområdet. Denna reform syftade bl.a. till en vidgad och intensifierad tillsyn över förvaltningen främst genom en ökad inspektion.

Arbetsvolymen har under de senaste åren vuxit i en omfattning, som icke kunnat förutses. De tre senaste åren har klagomålen varit över 1.200 om året, dvs. 2½ gånger så många som för tio år sedan för JO:s vidkommande. Samtidigt har antalet ärenden, där JO tagit initiativ under de båda

senaste åren uppgått till vardera omkring 190. Antalet nya ärenden steg 1964 till totalt över 1.400 och 1965 var de 1.412. 1965 avgjordes sammanlagt 1.552 ärenden.

Den kraftigt ökade arbetsbördan för JO och MO har också varit föremål för en granskning av 1963 års JO-utredning, som i slutet av förra året lade fram sitt betänkande med förslag till reformer. Bl.a. önskade man en omfördelning av ärendena mellan JO och MO. Man ville från JO till MO överflytta tillsynen över domstols- och åklagarväsendet, kriminalvården, lantmäteriet samt polisens verksamhet vad gäller brottsutredningar. Dessutom ville man låta tillsynen och inspektionen i fortsättningen gälla *hela* förvaltningen.

MO och ÖB har i sina remissvar kritiserat förslaget, att MO skulle övertaga de föreslagna områdena. Detta, menar man, skulle beskära MO:s möjligheter att verka på avsett sätt.

JO framhåller i sitt helt nyligen avgivna remissvar, att han delar utredningens uppfattning, att inspektionsverksamheten rörande den statliga förvaltningen bör ges en större omfattning än tidigare. Denna bör icke som hittills vara begränsad till lokala och regionala statsorgan utan också omfatta centrala verk och myndigheter. På dessa ankommer till följd av en ständigt fortgående delegering från Kungl. Maj:t en betydande del av den statliga maktutövningen över de enskilda medborgarna, vilken till viss del också omfattar statlig normgivning. K.M:ts till de centrala ämbetsverken delegerade maktutövning är dessutom undandragen konstitutionsutskottets kontroll.

JO anser vidare, att åtalsskyddet för taxeringsmän bör upphävas, något som utredningen inte velat föreslå. JO anser det "självklart", att tillsynen över skatteärenden, som rör nästan

alla medborgare, också bör stå under JO:s tillsyn. Beträffande kommunalförvaltningen ansåg utredningen, att någon utvidgning av inspektionsverksamheten beträffande den oreglerade förvaltningen icke var påkallad, men att inspektionerna behövde intensifieras vad gällde "frihetsberövande åtgärder och sådana delar av den specialreglerade förvaltningen, i vilka de enskildas rättsskyddsintresse är särskilt framträdande". JO tillstyrker och förkunnar, att det föreligger ett "påtagligt behov av en mera ingående tillsyn av kommunalförvaltningen än den som hittills skett". Däremot avvisar JO tanken på ett särskilt kommunalombudsmannaämbete. En sådan uppdelning av tillsynen över förvaltningen på två olika ämbeten skulle försvåra tillsynen och motverka syftet med den nuvarande tillsynen. I stor utsträckning har den statliga och den kommunala förvaltningen ett sådant samband, att en uppdelning framstår som praktiskt ogenomförbar. JO instämmer helt med utredningen beträffande det önskvärda i att vissa bagatellartade mål överlämnas till vederbörande överordnade myndighet. En restriktiv tillämpning av JO:s skyldighet att pröva klagomål kommer dock knappast att uppväga en utökad omfattning av JO-inspektionen vad gäller arbetsbördan. Sannolikt blir det under alla omständigheter fråga om en utökning.

Enligt JO har man i det läget att välja mellan en utökning av antalet ombudsmän eller en begränsning av de nuvarande ombudsmännens arbetsuppgifter. I det första fallet talar man om det önskvärda i att bibehålla det personliga moment, som JO- och MO-ämbetena i dag säges utgöra. Detta måste dock väga mycket lätt gentemot det andra alternativet, att avsevärt begränsa den enskilde medborgarens möjligheter att få sina

klagomål prövade. JO anser, att man nu har kommit fram till det stadium, "då det är 'oundgängligen nödvändigt' med en utökning av antalet ombudsmän".

JO:s synpunkter förefaller i hög grad beaktansvärda. I tider av en ständigt tilltagande maktkoncentration ter det sig nödvändigt att snart sagt till varje pris åstadkomma ökade möjligheter till kontroll över myndigheterna och klagomål för den enskilde medborgaren. Det bör för alla, som önskar en god kontroll av myndigheterna, vara önskvärt med en utvidgning av resurserna för riksdagens ombudsmän. Av skäl som anges av JO synes det rimligt att avstå från en särskild kommunalombudsman. Ju större flexibilitet man kan uppnå för kontrollmyndigheternas vidkommande, desto bättre. Samtidigt vore det dock felaktigt att tåga still med ombudsmannaämbetets svagheter. Att en av JO eller MO prickad tjänsteman, i form av "erinran", inte har någon möjlighet att tillbakavisa den beskyllning som riktats mot honom är en svaghet, som borde kunna rättas till, även om det är svårt att ange hur detta borde ske.

Betydelsen av det kontrollinstitut, som riksdagens ombudsmän utgör, är dock så stor, att varje utökning av befogenheterna måste hälsas med tillfredsställelse.

Jordbruksläckan

Från vanligtvis inte helt välunderrettat håll rapporterades det i vintras att den socialdemokratiska partisekreteraren, Sten Andersson, förklarat att nu måste regeringspartiet uppmanas alla de propagandaresurser, som står till dess förfogande — inklusive radio/TV — för att klara sig ur det underläge, som Stockholms-Tidningens nedläggande försatt det i.

Den indignation, som vibrerade kring Anderssons dementi, var monumental.

Efter att ha studerat den socialdemokratiska metoden att publicera sin syn på jordbrukspolitiken, undrar man emellertid om inte Andersson på ett synnerligen ambitiöst sätt skapat en pakt mellan parti, regering, utredningsapparat och fackföreningspressen, och lagt upp en strategi, som garanterar publicitet från såväl radio/TV som pressen. Debaklet kring »jordbruksläckan» är bara ett alltför tydligt exempel på hur man lyckas i PR-affärer genom att verkligen anstränga sig. Att jordbruksutredningens ordförande, landshövding Gösta Netzén, i mitten av februari tog bladet från munnen och presenterade sin, dvs. utredningsmajoritetens, syn på vår framtida jordbrukspolitik var i och för sig ett övertramp, med tanke på att betänkandet inte torde föreligga förrän långt fram på senvåren. Att den andra parten i jordbruksstriden, jordbrukets organisationer, skyndade sig att framlägga en helt annan ståndpunkt, förbättrar inte informationsläget, eftersom två tendentiösa versioner inte gemensamt skapar det opartiska material, som press och allmänhet har rätt att begära.

Men inte nog med att Netzén på detta sätt skyndade sig att skapa rubriker för majoritetssynpunkterna. På regeringens presskonferens samma dag gav jordbruksminister Erik Holmquist sin företrädare en eloge; en säker garanti för ett Aktuellt-inslag. Trots att man på socialdemokratiskt håll försökte förklara bort kritiken mot läckan, med att Netzén egentligen inte velat yppa något förrän betänkandet förelåg med övertalats av de insisterande jordbruksorganisationerna, var man tydligen inte sämre förberedd på partikansliet än att man samma dag kunde presentera det siffermaterial, som partiets jordbruks-

grupp räknat fram. På ett effektivt sätt gav man nu allmänheten en grundmurad uppfattning, om att de priser, den betalar för sina jordbruksprodukter är oskäligen. Och i och med att siffrorna i allmänhet publicerades i en sidoartikel till referatet från Netzéns avslöjanden, torde många tidningsläsare ha fått den uppfattningen att de socialdemokratiska kalkylerna var identiska med utredningens. Slutligen var partiets veckotidning och fackföreningspressen snabba att följa upp initiativet; Aktuellt i Politik och Samhälle presenterade samma vecka en stort uppslagen artikel med siffermaterialet, och matkostnadsfrågan tycks ha legat fackpressredaktörer synnerligen varmt om hjärtat just vid samma tidpunkt. Mer effektivt torde väl inte en PR-apparat kunna dras igång!

Från socialdemokratiskt håll värjer man sig ideligen mot beskyllningar, att otillbörligt utnyttja massmedia, med argumentet att speciellt statsråd av naturliga skäl är VIP:s och reportrarnas högvilt. Även den, som har en viss förståelse för detta resonemang, torde emellertid anse det beklagligt, när ordföranden i utredningar av skilda slag använder sig av massmedia antingen för att enbart försäkra sig om några minuter i Aktuellt eller Dagens Eko, eller eventuellt för att servera några utvalda delar ur majoritetsförslaget. Det är beklagligt när någon, som hovrättspresidenten och ordföranden i aktiebeskattningsutredningen, Erik Åquist, kallar till presskonferens utan att ha något att meddela. Men det är oanständigt när man, som i fallet med förra vårens pressutredning, låter ett väntat förslag »läcka ut» långt innan allmänheten fått ta del av det fullständiga materialet. Inte nog med att de politiskt intresserade går miste om möjligheterna att från början värdera en de-

batt med hjälp av alla tillgängliga fakta. Dessutom kan regeringspartiet, i full förvissning om att massmedias intresse för en fråga är av dagslände-karaktär, göra ett betänkande passé innan det ens framlagts. Intresset för pressutredningen svalnade mycket riktigt innan det kompletta materialet stod till allmänhetens förfogande, och för närvarande är risken stor att politiker och ledarskribenter tröttnar på saktidningen i jordbruksfrågan och har sin principiella ståndpunkt grundmurad långt innan någon sett det slutgiltiga betänkandet.

Under det kommande halvåret väntas ett antal andra betänkanden av stor vikt komma att läggas fram, främst förslagen om markvärdebeskattningen och hyresregleringens vara eller icke vara. Man kan bara framföra en stilla förhoppning om att respektive ordförande förmår hålla tand för tunga, så att inte debatterna väcks och falnar i förtid. Skulle något sådant ske, borde man kanske överväga att införa förbud mot åtminstone den typ av »officiella läckor», som presskonferenser med ordförande till sittande utredningar representerar.

Om filmkritik

Skulle någon kritiker falla på den idén att gå hårdare fram i sin verksamhet än vad som kan anses opportunt och framför allt tendera till att inleda en principdiskussion med måhända betänkliga konsekvenser så finnes enligt vad erfarenheten lär ha visat alltid en utväg, nämligen att under sympatiska former förvandla filmkritikern till filmproducent. Efter en dylik metamorfos, grundligare och effektivare än någon av Ovidius' skaldefantasi framskapad, torde man vara tämligen viss om att kunna begrava kritiken och i lugn övergå till dagordningen.